

Nr 96

Utlåtande i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående organisation av ett läromedelsförlag jämte motioner.

(2:a avd.)

Propositionen

Kungl. Maj:t har i propositionen nr 63 under återopande av utdrag av statsrådsprotokollet över utbildningsärenden för den 15 mars 1968 föreslagit riksdagen att dels besluta att staten från och med den 1 juli 1969 tillsammans med Svenska kommunförbundet och Kooperativa förbundet skall driva förlagsverksamhet på utbildningsväsendets område i ett gemensamt ägt förlagsaktiebolag i huvudsaklig överensstämmelse med vad i nämnda statsrådsprotokoll förordats, dels bemyndiga Kungl. Maj:t att vidtaga de åtgärder som fordras för att sammanföra SÖ-förlaget med Bokförlaget Liber AB till ett gemensamt förlagsaktiebolag.

Propositionen har förelagts riksdagen samtidigt med propositionen nr 62, i vilken föreslagits att statlig publiceringsverksamhet förs samman till ett statligt förlagsaktiebolag. Båda propositionerna bygger på en av statskontoret i samråd med riksrevisionsverket gjord utredning (Statlig publicering, SOU 1967: 5). I denna föreslås beträffande läromedel, att ett särskilt förlag för produktion av dylika bildas genom att skolöverstyrelsens förlagsverksamhet (SÖ-förlaget) förs över till Svenska reproduktions AB (SRA).

Anledningen till att förlagsverksamheten på läromedelsområdet inte behandlas i samma proposition som övrig statlig publiceringsverksamhet är den, att förhållandena på utbildningsväsendets område, med hänsyn till bland annat omfattningen av den förlagsverksamhet som bedrivs inom skolöverstyrelsen, läromedelsproduktionens speciella karaktär och de starka kommunala intressena i produktionen, ansetts i åtskilliga avseenden vitt skilda från dem som gäller för den övriga statliga publiceringsverksamheten.

I propositionen framhålles att förlagsverksamheten inom överstyrelsen (SÖ-förlaget) befinner sig i ett skede av stark expansion och att det finns anledning anta att denna expansion kommer att fortsätta. Den nuvarande företagsformen är emellertid förenad med vissa olägenheter, som väntas komma att öka i takt med den pågående expansionen, och det anses därför nödvändigt att SÖ-förlaget blir juridiskt självständigt i förhållande till skolöverstyrelsen och att detta sker utan dröjs-

mål. Vidare framhålles att ökningen av SÖ-förlagets verksamhet i betydande utsträckning är att se som ett uttryck för utbildningsmyndigheternas och därmed samhällets intressen i en förlagsverksamhet på utbildningsväsendets område. Efter som utveckling och produktion av goda läromedel ingår som ett mycket väsentligt led i den ständigt pågående omdaning av vårt utbildningsväsende, måste det vara ett betydande samhällsintresse att utveckla och förbättra läromedelsproduktionen.

Mot bakgrund av de stora intressen som staten och kommunerna har i förlagsverksamhet på utbildningsväsendets område har det ansetts naturligt att man — utan att avvakta resultatet av läromedelsutredningens omfattande utredningsuppdrag — redan i samband med behandling av frågan om SÖ-förlagets ombildning prövar möjligheterna till och formerna för ett statligt-kommunalt samarbete på läromedelsområdet. I sådant syfte har förhandlingar ägt rum med Svenska kommunförbundet och KF som medpart i den kommunala förlagsverksamheten på läromedelsområdet. Förhandlingarna har resulterat i en överenskommelse som träffats under förutsättning av Kungl. Maj:ts godkännande. Enligt denna överenskommelse är parterna ense om att i samverkan bedriva förlagsverksamhet på utbildningsväsendets område i syfte särskilt att utveckla och förbättra läromedelsproduktionen. Förlagsverksamheten skall drivas i ett gemensamt ägt förlagsaktiebolag, som bildas genom att SÖ-förlaget sammanförs med det av kommunförbundet och KF gemensamt ägda Bokförlaget Liber AB. Det nya förlagsaktiebolaget skall ha ett aktiekapital av 2 milj. kr. Efter ombildningen skall aktierna ägas till 50 % av staten och till 25 % av vardera Svenska kommunförbundet och KF. Staten skall svara för att bolaget erhåller erforderliga rörelsemedel. Sammanförandet av SÖ-förlaget och Liber förutsätts tillgå så att Liber övertar tillgångarna och skulderna i den av skolöverstyrelsen bedrivna förlagsverksamheten. Enligt överenskommelsen skall förlagsaktiebolagets styrelse bestå av åtta ledamöter. Av dessa utses tre av staten, två av Svenska kommunförbundet, två av KF och en av bolagsstämman. Det förutsätts från statens sida att av dess ledamöter en utses av skolöverstyrelsen, en av universitetskanslersämbetet och en av ett statligt aktiebolag. Parterna är ense om att till ordförande i styrelsen utse ledamot som de statliga representanterna föreslår. Det nya förlaget skall träda i funktion den 1 juli 1969.

Den träffade överenskommelsen anses i propositionen utgöra en god grund för statligt-kommunalt samarbete i fråga om förlagsverksamheten på utbildningsväsendets område och ägnad att skapa goda förutsättningar för en utveckling av läromedel, som är lämpade för den aktuella och väntade undervisningssituationen, samtidigt som den tillgodoser statens och kommunernas behov av service på detta område. Avsikten är att det aktiebolag för allmän förlagsrörelse som föreslås i propositionen nr 62 skall fullgöra statens skyldighet enligt överenskommelsen att svara för erforderliga rörelsemedel i läromedelsförlaget. Detta gäller i den mån nettovärdet av de tillgångar och skulder, som staten tillskjuter i samband med att läromedelsförlaget bildas, inte räcker. Vid beräkning av medelsbehovet för det allmänna förlagsaktiebolaget har hänsyn tagits härtill. Detta bolag skall också inneha aktierna i läromedelsförlaget.

Motionerna

I detta sammanhang har utskottet behandlat

dels de likalydande motionerna I: 827 av herrar *Bengtson* och *Dahlén* samt II: 1069 av herrar *Wedén* och *Hedlund* vari hemställda att riksdagen

1. avslår proposition nr 63 i avvaktan på resultatet av läromedelsutredningens arbete,

2. för den händelse proposition nr 63 godtages måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa att § 5 i avtalet mellan staten, Svenska kommunförbundet och Kooperativa förbundet modifieras så att det klart anges att eventuella framtida tillskott av rörelsemedel från statens sida är beroende av riksdagens beslut i varje särskilt fall,

3. i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställer, att läromedelsutredningen genom tilläggsdirektiv får i uppdrag att skyndsamt utreda formerna för ett institut för läromedelsforskning, som arbetar i nära kontakt med skolöverstyrelsen, skolväsendet i övrigt, olika bildningsinstitutioner och förlag med läromedelsproduktion samt den vetenskapliga forskningen vid universitet och lärarhögskolor,

dels de likalydande motionerna I: 828 av herr *Holmberg m. fl.* och II: 1068 av herr *Bohman m. fl.* vari hemställda att riksdagen med avslag på Kungl. Maj:ts proposition nr 63 måtte besluta att i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa att dessa motioner överlämnas till läromedelsutredningen för beaktande i det fortsatta utredningsarbetet.

Utskottet

I den redogörelse som i det föregående lämnats för propositionens innehåll har utskottet sammanfattat de huvudskäl som anförts för bildande av ett av staten, Svenska kommunförbundet och Kooperativa förbundet gemensamt ägt bolag för förlagsverksamhet på utbildningsväsendets område. Mot dessa skäl har utskottet haft att väga vad som i motionerna I: 827 och II: 1069 samt I: 828 och II: 1068 anförts till stöd för de i dessa motioner framförda yrkandena om avslag å Kungl. Maj:ts förslag i propositionen nr 63.

I samtliga nämnda motioner uttalas att ett bifall till propositionen skulle innebära ett föregripande av det utredningsarbete som bedrivs inom läromedelsutredningen. I motionerna I: 827 och II: 1069 uttalas vidare att en ökning av det statliga inflytandet på utgivningen av skolböcker skulle kunna medföra risker för likriktning vad beträffar den sakliga framställningen och de pedagogiska greppen. Vidare varnas för olägenheter och risker förenade med en hopkoppling av den offentliga forskningen och utvecklingsarbetet inom den praktiska pedagogiken å ena sidan samt produktionen av läromedel å andra sidan. I motionerna I: 828 och II: 1068 framföres den uppfattningen att förslaget om ett läromedelsförlag inte är förenligt med riksdagens beslut om fri konkurrens och att en uppenbar risk föreligger för utvecklandet av en monopolställning för det nya förlaget. Vidare varnas

även i dessa motioner för en hopkoppling mellan förlaget och det forsknings- och utvecklingsarbete, som för statliga medel bedrivs inom det pedagogiska området.

Med anledning av de sålunda motiverade yrkandena om avslag å propositionen får utskottet framhålla att utskottet är medvetet om innebörden av det utredningsuppdrag som lämnats läromedelsutredningen men i likhet med departementschefen anser, att det i propositionen föreslagna statligt-kommunala samarbetet kan inledas utan att man avvaktar att utredningen slutför sitt uppdrag. Det förhåller sig nämligen så att statskontorets i det föregående omnämnda förslag om bildande av ett speciellt förslag för läromedelsproduktion genom överförande av SÖ-förlaget till det statliga bolaget Svenska reproduktions AB tillstyrktes av majoriteten inom läromedelsutredningen, som därmed tog ståndpunkt till den principiella frågan om statlig förlagsverksamhet på läromedelsområdet. Med hänsyn härtill finns det enligt utskottets mening inte någon anledning att anse att utredningens arbete föregripits genom propositionen. Enligt vad utskottet inhämtat har utskottet stöd för denna uppfattning inom utredningen. Vad angår de olägenheter som i motionerna befaras bli en följd av bildandet av det nya läromedelsförlaget finner utskottet att de anförda farhågorna saknar verklig grund.

De skäl som i propositionen anförts för att SÖ-förlaget blir juridiskt självständigt i förhållande till skolöverstyrelsen finner utskottet övertygande. Det är också enligt utskottets mening naturligt med hänsyn till det allmännas stora intressen i en förlagsverksamhet på utbildningsväsendets område att man nu prövar möjligheterna till och formerna för ett statligt-kommunalt samarbete på läromedelsområdet. En möjlighet att på en gång ge SÖ-förlaget en juridiskt självständig ställning och pröva nyssnämnda statligt-kommunala samarbete ges genom det förslag som föreligger i propositionen. Utskottet tillstyrker detta och avstyrker alltså de i motionerna I: 827 och II: 1069 samt I: 828 och II: 1068 framförda avslagsyrkandena.

I motionerna I: 827 och II: 1069 yrkas att riksdagen, om propositionen bifalles, i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte hemställa att den under förutsättning av Kungl. Maj:ts godkännande träffade överenskommelsen mellan staten, Svenska kommunförbundet och Kooperativa förbundet modifieras, så att det klart anges att eventuella framtida tillskott av rörelsemedel från statens sida är beroende av riksdagens beslut i varje särskilt fall. Utskottet får med anledning härav först erinra om att enligt propositionen tillskott av rörelsemedel efter bolagsbildningen kan ifrågakomma endast vid en rimlig ökning av omsättningen och en godtagbar resultatutveckling. Eventuella tillskott förutsättes komma från det i propositionen nr 62 föreslagna statliga bolaget, som genom sitt innehav av 50 procent av aktierna i läromedelsbolaget kommer att vara den största intressenten i detta. Båda bolagen förutsättes drivna på affärsmässig bas och någon anledning eller ens praktisk möjlighet för riksdagen att medverka i den affärsmässiga prövningen av frågan om tillskott av rörelsemedel finns enligt utskottets mening inte. Tilläggas kan, för undvikande av missförstånd, att när det i propositionen talas om tillskott av rörelsemedel inte kan avses anslagsmedel, vilkas anvisande kräver riksdagens medverkan, eftersom det givetvis inte kan ifrågakomma att i överenskommelsen om ett statligt

läromedelsförlag inrymma en bestämmelse som förpliktigar riksdagen till framtida medelsanvisningar av okänd storlek.

Vad angår yrkandet i motionerna I: 827 och II: 1069 om uppdrag för läromedelsutredningen att utreda formerna för ett »institut för läromedelsforskning» får utskottet framhålla att utredningen redan enligt sina direktiv har att gå in på frågan om hjälpmedelsforskning och formerna för en samhällelig insats därvidlag. Utskottet vill också peka på det faktum att man numera, då behov av forskning inom något speciellt område anmäler sig, snarare brukar söka tillgodose detta behov genom att lägga ut en »forskningsbeställning» på någon befintlig institution än genom att inrätta en specialinstitution för ändamålet. Med det nu sagda avstyrker utskottet nu ifrågavarande yrkande i motionerna I: 827 och II: 1069.

Av den ståndpunkt utskottet i det föregående intagit följer slutligen att utskottet inte heller finner skäl föreslå riksdagen att i enlighet med yrkandet i motionerna I: 828 och II: 1068 hemställa hos Kungl. Maj:t att de i dessa motioner anförda synpunkterna delges läromedelsutredningen för beaktande i utredningens fortsatta arbete.

Under återopande av vad sålunda anförts hemställer utskottet

1. att riksdagen med bifall till Kungl. Maj:ts förslag samt med avslag å motionerna I: 827 och II: 1069 samt I: 828 och II: 1068, samtliga motioner såvitt nu är i fråga, beslutar att staten från och med den 1 juli 1969 tillsammans med Svenska kommunförbundet och Kooperativa förbundet skall driva förlagsverksamhet på utbildningsväsendets område i ett gemensamt ägt förlagsaktiebolag i huvudsaklig överensstämmelse med vad i statsrådsprotokollet förordats samt bemyndigar Kungl. Maj:t att vidtaga de åtgärder som fordras för att sammanföra SÖ-förlaget med Bokförlaget Liber AB till ett gemensamt förlagsaktiebolag,

2. att riksdagen avslår motionerna I: 827 och II: 1069 i vad de avser viss modifiering av den villkorligt träffade överenskommelsen angående ett förlagsaktiebolag,

3. att riksdagen avslår motionerna I: 827 och II: 1069 i vad de avser utredning av formerna för ett institut för läromedelsforskning,

4. att riksdagen avslår motionerna I: 828 och II: 1068 i vad de avser överlämnande av dessa motioner till läromedelsutredningen.

Stockholm den 3 maj 1968

På statsutskottets vägnar:

EMIL NÄSSTRÖM

Vid ärendets slutbehandling inom utskottet har närvarit

från första kammaren: herrar Näsström (s), Birger Andersson (s), Virgin (h), Axel Andersson (fp), Fritz Persson (s), Rikard Svensson (s), Kaijser (h), Mårtensson (s), Bertil Petersson (s), Bengt Gustavsson (s), Wallmark (h), Thorsten Larsson (cp), fru Lilly Ohlsson (s), herrar Wirtén (fp) och Johan Olsson (cp) samt från andra kammaren: herrar Karlsson i Olofström (s), Blidfors (s), Almgren (s), fru Lewén-Eliasson (s), herrar Nihlfors (fp), Mattsson (cp), Turesson (h), fröken Olsson (s), herrar Arvidson (s), Tobé (fp), Fagerlund (s), Westberg (fp), Sjönell (cp), Jönsson i Arlöv (s) och Nordstrandh (h).

Reservationer

1) beträffande frågan om bildande av ett av staten, Svenska kommunförbundet och Kooperativa förbundet gemensamt ägt läromedelsförlag av herrar *Virgin* (h), *Axel Andersson* (fp), *Kaijser* (h), *Wallmark* (h), *Thorsten Larsson* (cp), *Wirtén* (fp), *Johan Olsson* (cp), *Nihlfors* (fp), *Mattsson* (cp), *Turesson* (h), *Tobé* (fp), *Westberg* (fp), *Sjönell* (cp) och *Nordstrandh* (h) som anser

dels att den del av utskottets yttrande på s. 4 som börjar med »Med anledning av» och slutar med »framförda avslagsyrkandena» bort ha följande lydelse:

»Enligt utskottets mening skulle ett bifall till propositionen innebära att man föregrep det utredningsarbete, som bedrivs inom läromedelsutredningen. Varken i utskottsbehandlingen eller tidigare har några vägande skäl framförts för att behovet av ett samhällsägt och juridiskt självständigt läromedelsförlag plötsligt blivit så akut, att man inte skulle kunna avvakta denna utrednings betänkande. Det är enligt utskottets mening också angeläget att utredningens kartläggning av för- och nackdelar med ett vidgat statligt engagemang i produktionen av läromedel blir klar innan några förändringar av nuvarande förhållanden vidtas. De i motionerna I: 827 och II: 1069 samt I: 828 och II: 1068 anförda skälen för att avvakta läromedelsutredningens förslag har sålunda giltighet.»

dels att utskottets hemställan under 1. bort ha följande lydelse

»1. att riksdagen med bifall till motionerna I: 827 och II: 1069 samt I: 828 och II: 1068, samtliga motioner såvitt nu är i fråga, avslår Kungl. Maj:ts förslag om organisation av ett läromedelsförlag och bemyndigande för Kungl. Maj:t att vidtaga i statsrådsprotokollet föreslagna åtgärder.»

2) beträffande frågan om utredning av formerna för ett institut för läromedelsforskning av herrar *Virgin* (h), *Axel Andersson* (fp), *Kaijser* (h), *Wallmark* (h), *Thorsten Larsson* (cp), *Wirtén* (fp), *Johan Olsson* (cp), *Nihlfors* (fp), *Mattsson* (cp), *Turesson* (h), *Tobé* (fp), *Westberg* (fp), *Sjönell* (cp) och *Nordstrandh* (h) som anser att

dels det stycke i utskottets yttrande på s. 5 som börjar med »Vad angår» och slutar med »och II: 1069» bort ersättas med text av följande lydelse:

»Vad angår yrkandet i motionerna I: 827 och II: 1069 om uppdrag för läromedelsutredningen att utreda formerna för ett institut för läromedelsforskning vill utskottet framhålla, att branschforskningsinstitut av denna typ är mycket vanliga inom svenskt näringsliv. Staten lämnar f. n. under sjunde huvudtiteln stöd till Svenska träforskningsinstitutet, Svenska textilforskningsinstitutet, Institutet för metallforskning, Svenska institutet för konserveringsforskning, Institutet för optisk forskning, Svenska silikatforskningsinstitutet, Institutet för verkstadsteknisk forskning samt Korrosionsinstitutet. De särskilda anslagen till dessa åtta branschforskningsinstitut uppgår för innevarande budgetår till 6,9 milj. kr. Dessutom utgår anslag från tekniska forskningsrådet med ca 3 milj. kr.

Ett institut för läromedelsforskning skulle, som motionärerna påpekar, på ett fruktbart sätt kunna kanalisera det pedagogiska kunnande som myndigheter, organisationer och företag besitter. Därför tillstyrker utskottet nu ifrågavarande yrkande i motionerna I: 827 och II: 1069.»

dels utskottets hemställan under punkten 3. bort ha följande lydelse:

»3. att riksdagen med bifall till motionerna I: 827 och II: 1069 såvitt nu är i fråga hos Kungl. Maj:t hemställer att läromedelsutredningen erhåller uppdrag att utreda formerna för ett institut för läromedelsforskning, som arbetar i nära kontakt med skolöverstyrelsen, skolväsendet i övrigt, olika bildningsinstitutioner och förlag med läromedelsproduktion samt den vetenskapliga forskningen vid universitet och lärarhögskolor.»